

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

LEGAL STATUS OF NATIONAL SECURITY SUBJECTS

Стаття присвячена суб'єктам національної безпеки, а саме головною метою сьогодні є правове забезпечення в умовах євроінтеграції, зміст якого має бути підпорядковане зміцненню суверенітету, територіальної цілісності країни, створенню внутрішніх і зовнішніх умов щодо недопущення втручання у внутрішні справи країни, що гарантують стабільність суспільства і держави. Захист інформації в національній безпеці відіграє важливе значення у різних сферах, а саме кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів, телекомунікацій, та інших. Повноваження щодо захисту інформації покладено на законодавчому рівні на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України – це державний орган, який забезпечує функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, систему конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики. З'ясовано, що повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки і оборони закріплено в Законі України «Про національну безпеку України», а саме здійснює парламентський контроль та приймає закони України, які визначають і регулюють діяльність органів сектору безпеки і оборони та їхні повноваження, а також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання. Наголошено, що законодавець, виділяє як суб'єкт забезпечення національної безпеки Розвідувальний орган України і покладає завдання щодо сприяння реалізації національних інтересів України та протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України. В повноваження Розвідувального органу України входить формування і реалізації державної політики з питань національної безпеки. Зроблено висновок, що коло суб'єктів забезпечення національної безпеки України представляє собою багаторівневу систему, що має спільну мету – забезпечення національну безпеку України, але мають відповідно до законодавства різні повноваження, функції та засоби. Належає функціонування суб'єктів забезпечення національної безпеки України, які сприяють досягнення поставленої мети у сфері забезпечення національної мети повинні знешкодити наслідки впливу та загроз на національну безпеку та зміцнити національні інтереси держави.

Ключові слова: правовий статус, національна безпека, суб'єкти національної безпеки.

The article is devoted to subjects of national security, namely, the main goal today is legal provision in the conditions of European integration, the content of which should be subordinated to the strengthening of the sovereignty, territorial integrity of the country, the creation of internal and external conditions to prevent interference in the internal affairs of the country, which guarantee the stability of society and state. Information protection in national security plays an important role in various areas, namely cyber protection of critical information infrastructure, state information resources, telecommunications, and others. The authority to protect information is assigned at the legislative level to the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine, which is a state body that ensures the functioning and development of the state government communications system, the system of confidential communications, and the formation and implementation of state policy. It was found that the powers of the Verkhovna Rada

of Ukraine in the field of ensuring national security and defense are enshrined in the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", namely, it exercises parliamentary control and adopts laws of Ukraine that define and regulate the activities of security and defense sector bodies and their powers, and also approves the relevant budget allocations and makes decisions on the report on their use. It is emphasized that the legislator singles out the Intelligence Agency of Ukraine as a subject of ensuring national security and sets the task of promoting the realization of Ukraine's national interests and countering external threats to Ukraine's national security. The powers of the Intelligence Agency of Ukraine include the formation and implementation of state policy on national security issues. It was concluded that the circle of subjects of ensuring the national security of Ukraine is a multi-level system, which has a common goal – to ensure the national security of Ukraine, but according to the legislation, they have different powers, functions and means. The proper functioning of the subjects of ensuring the national security of Ukraine, which contribute to the achievement of the set goal in the sphere of ensuring the national goal, must neutralize the consequences of the influence and threats to national security and strengthen the national interests of the state.

Key words: *legal status, national security, subjects of national security.*

Постановка проблеми. Для ефективного розвитку держави є важливою та обов'язковою сфера забезпечення національної безпеки зв'язку з тим, що спостерігаються зростання внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків, тому належне функціонування держави невід'ємно пов'язано з суб'єктами забезпечення національної безпеки. Однак, окремі аспекти проблем правового статусу суб'єктів щодо забезпечення національної безпеки потребують додаткового наукового дослідження та нормативного закріплення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення національної безпеки України висвітлено у наукових працях вітчизняних учених: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Д.Д. Буркальцевої, З.С. Варналія, С.Б. Гавриш, А.П. Голосніченко, О.В. Джафарова, С.Ф. Денисюк, О.Ю. Дрозд, В.П. Ємельянова, І.П. Закалюка, А.М. Колодія, О.М. Литвак, П.П. Михайленка, О.М. Підхомного, Ю.І. Римаренко, Л.А. Савченко, В.Я. Тація, В.П. Тихого, В.І. Шакур, М.В. Чумак, О.Н. Ярмиша та інші. Віддаючи належне досягненням вказаних науковців, виникає необхідність детальнішого розгляду основних напрямів суб'єктів забезпечення національної безпеки держави.

Мета дослідження є визначення правового статусу суб'єктів забезпечення національної безпеки на підставі аналізу чинного законодавства в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Належне функціонування системи забезпечення національної безпеки України становить як найважливіший механізм держави, яка реалізується за допомогою відповідної системи як органів державної влади, так і ряду недержавних інституцій.

Національна безпека України є стратегічно значущим питанням для держави, сьогодні спостерігається численні зростання різноманітних внутрішніх і зовнішніх ризиків та впливів.

В юридичній літературі науковці зазначають, що забезпечення безпеки є однією з центральних функцій держави, що реалізується за допомогою системи забезпечення національної безпеки. Інституційним регулятивним механізмом, за допомогою якого підтримується стабільність і захищеність суспільства, створюється сукупність умов реалізації життєво важливих національних інтересів і мінімізуються існуючі загрози [1, с. 355–357].

Необхідно приділити, увагу понятті «національна безпека» як, зазначає Павлютін Ю.М., що поняття дістало широкого вжитку з набуттям незалежності держави і прийняттям у 1991 р. Декларації про державний суверенітет України, яка стала основою для нової Конституції та законів України. Водночас у тексті самої Декларації термін «національна безпека» не використовувався, але були застосовані його похідні: «суверенна національна держава», «забезпечення національних інтересів», «захист і охорона національної державності», «державна безпека», «міжнародна безпека», «зовнішня і внутрішня безпека», «екологічна безпека» [2].

Аналізуючи, думку вчених, що існують два основні дослідницькі підходи до визначення поняття «національна безпека» – широкий і вузький (традиційний). Згідно із широким підходом національна безпека охоплює практично всі сфери суспільного життя. Другий підхід звужує сферу застосування поняття, передусім до воєнного та зовнішнього компонентів державної політики, і концентрується переважно на збереженні державного суверенітету й територіальної

цілісності. Дані підходи зумовлюються із застосування у якості основних неоднакових засобів, способів, механізмів й інструментів держави для забезпечення національної безпеки [3, с. 55–56].

Деякі вчені зазначають, що національна безпека – це категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [4].

Згідно ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», законодавець зазначає національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [5].

Діяльність із забезпечення національної безпеки в Україні здійснюють відповідно до принципів, а саме:

- 1) дотримання Конституції і законодавства України при здійсненні діяльності із забезпечення національної безпеки;
- 2) єдність, взаємозв'язок і збалансованість усіх видів безпеки, зміна їх пріоритетності залежно від ситуації;
- 3) пріоритетність політичних, економічних, інформаційних заходів забезпечення безпеки;
- 4) реальність висунених завдань (з урахуванням наявних сил і засобів); поєднання централізованого та децентралізованого управління силами і засобами забезпечення безпеки [6, с. 13].

Головною функцією системи забезпечення суб'єктів національної безпеки, євроінтеграція та трансформація політики у сфері національної безпеки, яка спрямована на координацію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші для реалізацію національних інтересів.

В нормативно-правових актах, зазначається організаційно правові засади системи забезпечення суб'єктів національної безпеки, що вони є частиною державного апарату, мають компетенцію, структуру, територіальний масштаб діяльності, утворюються в порядку, установленому законами або іншими нормативно-правовими актами, застосовують визначені форми та методи діяльності, наділені правом виступати від імені держави й покликані в порядку законодавчої, судової, виконавчої й розпорядничої діяльності здійснювати повсякденне забезпечення національної безпеки України. Правоздатність і дієздатність суб'єктів забезпечення національної безпеки виникає водночас із їхнім утворенням і визначенням компетенції, а припиняється у зв'язку з ліквідацією чи скасуванням [7, с. 294].

В чинному законодавстві закріплено правові повноваження і основні функції суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Аналізуючи, норми статей Закону України «Про національну безпеку України», дозволяє дійти висновку про деяку невідповідність і суперечливість окремих норм.

Отже, суб'єкти забезпечення національної безпеки України є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства й інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; Конституційний Суд України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України; Служба безпеки України; Державна прикордонна служба України й інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян.

Президент України здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України, який:

- 1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку;
- 2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;
- 3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення;
- 4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні

напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони;

5) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони;

7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України;

8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;

10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування;

11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

14) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

15) присвоює вищі військові звання та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

16) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України [5].

Законодавець зазначає, що Президент України здійснює контроль безпосередньо, через Раду національної безпеки і оборони та через створювані ним у разі потреби консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби.

Як, В.А. Ліпкан зазначає, що Президент України, виконуючи свої виключні повноваження у сфері національної безпеки, ухвалює рішення про застосування інших, що не входять до складу Збройних сил України, утворених відповідно до законодавства військових формувань, і концентрація в одній особі права на застосування сили може мати негативні наслідки [8].

Варто погодитися із думкою, С.П. Пономарьова правові повноваження Президента України потребують розширення стосовно права його безумовного керівництва всіма військовими формуваннями в умовах агресії з боку іноземної держави та під час усунення наслідків технічних катаклізмів або стихійного лиха [9, с. 38–39].

В ст. 85 Конституції України закріплені основні повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення безпеки та оборони. Верховна Рада України є основним суб'єктом забезпечення національної безпеки, повноваження та функції які виконує цей законодавчий орган, так чи інакше впливають на рівень безпеки нашої країни.

Повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки і оборони закріплено в Законі України «Про національну безпеку України», а саме здійснює парламентський контроль та приймає закони України, які визначають і регулюють діяльність органів сектору безпеки і оборони та їхні повноваження, а також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання.

Верховна Рада України відповідно до ст. 89 Конституції України створює комітети Верховної Ради України, до повноважень яких належить, зокрема, забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони, тобто за суб'єктами національної безпеки.

О.І. Масензов слушно узагальнює, що тенденцією сьогодення є трансформація оборонно-безпекової парламентської компетенції, а система конституційних повноважень парламенту у сфері національної безпеки й оборони характеризується детальним регулюванням його функцій та повноважень, розширенням компетенції за рахунок суттєвого збільшення контрольних повноважень стосовно виконавчої влади та щодо забезпечення внутрішньої національної безпеки [10, с. 36].

Кабінет Міністрів України є суб'єктом забезпечення національної безпеки, а саме головним завданням є контроль за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики. Кабінет Міністрів України наділений відповідними повноваженнями щодо забезпечення контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони України, а саме:

1. Збройних Сил України;
2. Національної поліції України;
3. Національної гвардії України;
4. Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій;
5. Державної міграційної служби України;
6. Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших органів виконавчої влади.

Найважливіша роль Кабінет Міністрів України у сфері забезпечення національної безпеки є забезпечення Державного бюджету України і визначає потреби витрат та фінансування у цій сфері, організовує розроблення та виконання відповідних державних програм.

Координаційну функцію у сфері забезпечення національної безпеки здійснює Рада національної безпеки і оборони України, координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування спеціальних економічних, обмежувальних заходів тощо в особливий період, у кризових ситуаціях і за умов воєнного чи надзвичайного стану, коли є загроза національній безпеці України.

Законодавець покладає наступні функції на Раду національної безпеки і оборони України:

- 1) подає на розгляд Президентові України пропозиції щодо утворення вищого колегіального стратегічного органу воєнного керівництва обороною держави в особливий період;
- 2) пропозиції про утворення цього органу та його персональний склад затверджуються рішенням Ради національної безпеки і оборони України та вводяться в дію Указом Президента України;
- 3) положення про вищий колегіальний стратегічний орган воєнного керівництва обороною держави в особливий період затверджує Президент України [5].

Слушно, зазначає К.В. Тарасенко, що Рада національної безпеки і оборони України слід наділити ширшими повноваженнями щодо контролю та нагляду за іншими суб'єктами системи національної безпеки й оборони, оскільки це єдиний орган, наділений компетенцією виключно у цій сфері, що дозволило б уникнути дублювання в діяльності інших органів із забезпечення національної безпеки та оборони [11, с. 618–619].

Наступним суб'єктом забезпечення національної безпеки є Міністерство оборони України, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

Міністерства оборони України наділений такими повноваженнями, організація в силах оборони заходів оборонного планування, визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони.

Міністр оборони України входить до складу Ради національної безпеки і оборони України та відповідає за формування державної політики у сфері оборони, оборонне планування, програмний та ресурсний менеджмент, військову кадрову політику, ефективно та належне використання оборонних ресурсів, всебічне забезпечення життєдіяльності, функціонування, розвитку та застосування Збройних Сил України [5].

Приділимо увагу, Збройним Силам України головною метою військового органу є обороняють Україну, захистити її суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність, забезпечують стримування і відсіч збройної агресії проти держави, охороняють повітряний простір держави й підводний простір у межах територіального моря в Україні й у передбачених законодавством випадках беруть участь у заходах із боротьби з тероризмом.

Проаналізуємо, діяльність Державна спеціальна служба транспорту, як суб'єкта забезпечення національної безпеки це спеціалізоване військове формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України покладені завдання закріплені в чинному законодавстві, призначений для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час і особливий період і виконання завдань з технічного прикриття на об'єктах національної транспортної системи України з метою забезпечення діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань.

Міністерство внутрішніх справ України, як суб'єкт забезпечення національної безпеки формує та реалізує державну політику щодо:

1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [5].

Діяльність Міністерство внутрішніх справ України координується через Кабінетом Міністрів України, а саме Національну поліцію України, Національну гвардію України, Державну прикордонну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій та Державну міграційну службу України.

Національна поліція України забезпечує публічну безпеку та правопорядок, охорону інтересів суспільства й держави, прав і свобод людини, протидіяти злочинності та надавати визначені законом послуги, а Національна гвардія України, будучи військовими формуванням з правоохоронними функціями, призначається для виконання завдань щодо захисту й охорони від злочинних та інших протиправних посягань на життя, права, свободи і законні інтереси громадян, суспільства і держави; забезпечує громадську безпеку та охороняє громадський порядок, взаємодіє з іншими суб'єктами національної безпеки й оборони в контексті забезпечення безпеки держави, захисту державного кордону, припинення діяльності незаконних воєнізованих чи збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій [5].

Не менш важливим суб'єктом у системі забезпечення національної безпеки й оборони України є Державна служба України з надзвичайних ситуацій, що реалізує державну політику у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведеної аварійно-рятувальних робіт, пожежогазіння, пожежної та техногенної безпеки, роботи рятувальних служб під час аварій, а також гідрометеорологічної діяльності.

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України. Здійснює охорону державного кордону на суші та у водоймах – морі, річках, озерах тощо – для забезпечення додержання режиму державного кордону.

Державна міграційна служба України, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Особливу увагу, заслуговує суб'єкт забезпечення національної безпеки Службі безпеки України є одним із важливих державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України шляхом:

1) контррозвідувального захисту конституційного ладу, державного суверенітету, територіальної цілісності, кібербезпеки, об'єктів критичної інфраструктури;

2) протидії розвідувально-підривної діяльності проти України;

3) боротьби з тероризмом;

4) охорони державної таємниці.

Захист інформації в національній безпеці відіграє важливе значення у різних сферах, а саме кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів, телекомунікацій, та інших. Повноваження щодо захисту інформації покладено на законодавчому рівні на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України – це державний орган, який забезпечує функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, систему конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики.

Законодавець, виділяє як суб'єкт забезпечення національної безпеки Розвідувальний орган України і покладає завдання щодо сприяння реалізації національних інтересів України та протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України. В повноваження

Розвідувального органу України входить формування і реалізації державної політики з питань національної безпеки.

Також, велике значення у сфері забезпечення національної безпеки і оборони, відіграють громадяни держави як суб'єкт, що здійснюють громадський контроль через громадські об'єднання, депутатів місцевих рад, особисті звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та органів державної влади в передбаченому нормами чинного законодавства.

Висновки. Підсумовуючи, можемо узагальнити, що коло суб'єктів забезпечення національної безпеки України представляє собою багаторівневу систему, що має спільну мету – забезпечення національну безпеки України, але мають відповідно до законодавства різні повноваження, функції та засоби.

Отже, належне функціонування суб'єктів забезпечення національної безпеки України, які сприяють досягнення поставленої мети у сфері забезпечення національної мети повинні знешкодити наслідки впливу та загроз на національну безпеку та зміцнити національні інтереси держави.

Список використаних джерел:

1. Державне управління у сфері національної безпеки: словник довідник / Склад: Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, В.Ф. Смолянюк та ін; за заг. редакцією Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2012. 496 с.
2. Павлюгін Ю.М. Система національної безпеки: політико-правовий аналіз. Честь і закон. 2020. № 3 (74) С. 84–90.
3. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
4. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. Національна безпека України. 2003. № 1. С. 39–46.
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. N 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
6. Національна безпека в глобалізаційних умовах: навч.-метод. посіб. / Л.І. Кормич, Т.М. Краснопольська. Одеса : Фенікс, 2020. 76 с.
7. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.
8. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 576 с.
9. Пономарьов С. П. Адміністративно-правові повноваження Президента України як суб'єкта забезпечення національної безпеки й оборони. Право.ua. 2017. № 3. С. 34–40.
10. Масензов О. І. Система конституційних повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2012. Вип. 3–4. С. 31–36.
11. Тарасенко К. В. Місце Ради національної безпеки і оборони України в системі органів, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. Форум права. 2009. № 3. С. 610–620.